

НОВИ ЩРИХИ КЪМ ПЪРВООБРАЗА НА ТЪРНОВСКАТА КОНСТИТУЦИЯ

Милко Палангурски
Светла Атанасова

NEW FINE DETAILS TO THE PROTOTYPE OF THE TARNOVO CONSTITUTION

Mitko Palangurski
Svetla Atanasova

Abstract: *The handwritten text of the Tarnovo constitution is held in the Central Archive in Sofia from 1953. The valuable historical document very rarely is transferred from its place, especially adapted to safely hold it. The opportunity to work with the original text led to new questions and answers to the discussed topics.*

Most important were the significant details which were unnoticed, from the scientists, until now. During the study some of the official thesis, are now considered wrong. Although there is great amount of scientific publications about the Constitution and the First National Assembly there are still aspects connected with the calligraphic and the graphical design of the texts and the cover, which had never been discussed before. The original text, gives us new details about the deputies signed the Tarnovo Constitution. The thorough analysis gives interesting details about the Bulgarian Renaissance elite and the Russian national administration.

Keywords: *Tarnovo constitution, original, handwriting, calligraphic and graphical design.*

Ръкописният текст на Търновската конституция се съхранява в Централен държавен архив в София от 1953 г. [ЦДА, ф. 173К, оп. 6, а.е. 3116]. Ценният исторически документ сравнително рядко напуска специално създадената среда за битуване и адаптация. Предоставената ни рядка възможност да се докоснем до оригинала порооди нови въпроси и отвори дискуссионни теми¹. На преден план се откроиха съществени детайли, незабелязани до момента от изследователите. В хода на проучването бяха отхвърлени погрешни тези, възприети от

¹Изказваме сърдечна благодарност на доц. д-р Михаил Груев – Председател на Държавна агенция архиви за даденото разрешение за публикация и на д-р Иван Цървов – директор на Регионален исторически музей – Велико Търново, за възможността за работа с оригиналните текстове.

българската историческа наука. И въпреки огромният масив от научни публикации, посветени на темата за Учредителното Народно събрание и Търновската конституция [Спомени за Учредителното събрание..., 1979; Стателова, Е.З, Маркова. 1980, с. 22–33; Стоянов, И. 1980, с. 78–87; Ковачев, М. 1980, с. 205–209; Манолова, М. 1980; Райчевски, С. 2009; Вълканов, В. 2009; Палангурски, М. 2009, с. 46–49; Петков, Ст. П. 2009, с. 84–112; Петков, Ст. П. 2006; Палангурски, М. 2014; Палангурски, М. 2019] се оказва, че все още има неизследвани аспекти, свързани с калиграфското и графично оформление на текстовете, с авторството на художествения проект на корицата и спецификата на използваните композиционни решения. Оригиналният ръкопис поставя акценти и върху народните представители, подписали Търновската конституция, като подробният анализ извежда на преден план нови факти.

Ръкописът на Търновската конституция е оформен в книжно тяло с размери 34/22 см и тегло 0,8 кг. Корицата е изработена от червена кожа, допълнително украсена с флорални мотиви от черен лак. На лицевата страна е поставен пластичен позлатен надпис на български и руски език: „Конституция на Българското княжество“; „Конституция Княжество БолгарСкаго“; „Търново 1879 г. 16 д(ен) априль“. В средата на изобразителното поле е монтиран позлатен герб на Княжество България. В дясната му половина върху драперията е добавен фирменият знак на гравьорското ателие и с малки букви е връзан пояснителен текст „macher“, който в превод от немски на български език означава „изпълнител“. Гърбовете на кожената подвързия са обшити с бял копринен плат. Отделните листи с ръкописа са събрани в книжно тяло посредством прокарана по дължина червена копринена лента. Основните текстове са разположени в две колони, записани на български и руски език, с черно мастило [ЦДА, ф. 173К, оп. 6, а.е. 3116]. Редуването на български и руски текстове е логично, тъй като през април 1879 г. младото княжество България се управлява от руската администрация.

При цялостното художествено и графично оформление са използвани утвърдени славянски шрифтове от втората половина на XIX в., силно повлияни от западната култура и модифицирани в унисон със спецификата на кириличните писмена.

През 1710 г. по нареждане на Петър I в Русия е проведена реформа, която цели промяна на руския наборен шрифт на основата на холандската антиква. Новите форми на буквите започват да се използват в писаните и гравирани шрифтове, при надписи на важни документи и карти, в медните гравюри – дело на руски и чужди майстори и т.н. Навлиза латинската форма за структуриране на славянските писмена. Представеният за одобрение проект съдържа осем кегела и форми на буквите. Първият и четвъртият отвесни редове са съставени от кирилски украсен устав, а останалите новосъздадени букви са развити според формата на холандската антиква и съвременното руско гражданско писмо. В утвърдената на 29 януари 1710 г. Гражданска азбука лично Петър I зачертава ки-

рилските букви. Графичното оформление на шрифтовете се движи по отвесна ос, с редуване на плътни и тънки линии, без периоди за свързване на основните греди. Кръглите букви се оформят по леко наклонена ос. Наложеното двустилно нарушава хармонията и пречи за изграждането на единна шрифтова картина. В Гражданската азбука има очевидни недостатъци, като неразвитите форми на малките букви и изграждането на шрифта по две оси – вертикална и наклонена. Въпреки това, тя се запазва в славянските шрифтове до наши дни [Иончев, В. 1964, с. 183–184]. Новият наборен шрифт се употребява в Русия до 1740 г. След това по инициатива на Академията на науките в Петербург той добива нов облик. Буквите започват да се изграждат според тясна буква „О“ с отвесна ос и тънки серифи. По същото време е създаден и друг особен курсив съчетание между антиква и руска гражданска скоропис. С него е направен опит да се създаде графическа разлика между главните и малките букви. От средата на XIX в. се обособяват като форма шрифтовете с наклонена ос (ренесансова антиква) и с отвесна ос (класицистична антиква). Шрифтовете като графическо изкуство са отражение на епохата и всички народи стават подвластни на модните увлечения [Иончев, В. 1964, с. 184].

В българските земи еволюцията на кирилската шрифтова форма е прекъсната през XV в. През XVIII в. гражданският бързопис заимства редица съставки на полуустава и елементи на руската Гражданска азбука. През XIX в. бързописът се запазва като работен шрифт, но в печатните издания се използват църковнославянските букви. След Освобождението новата форма на наборните букви е възприета от Русия. Графичният строеж на шрифтовете е изграден според латинските форми и холандската антиква.

След 1878 г. печатниците в България използват европейски и руски шрифтове. Кирилските църковнославянски форми са изоставени. По кориците на книгите се явяват модерните през XIX в. шрифтове – нормална и тлъста класицистична антиква, египтиен, италиен и украсни букви. Те са разработени с кирилски букви в различни варианти и пропорции. В държавните и общински канцеларии все още се използва краснопис. Красивото писане в много случаи се проявява с владенето на шрифта „англе“. Краснописът под влияние на „англе“ също достига до нас от Русия. В новия XX в. приложната графика започва да губи своето значение и шрифтовете не се възприемат като естетични форми, а единствено като средство за обозначаване на думите [Иончев, В. 1964, с. 187–188].

Направеният кратък обзор върху историята и развитието на славянските шрифтове е необходимото свързващо звено при анализа на текстовете. Надписите на корицата на Търновската конституция са гравирани с ръкописен печатарски шрифт „класицистична антиква“. Той е характерен с оптически издължаване на буквите по вертикалната ос и уплътняване, с включване на допълнителни елементи „хастии“ и „серифии“ по хоризонтала.

За отделните глави и параграфи в ръкописа, авторът използва калиграфските шрифтове с наклонена ос „ренесансова антиква“ и „англе“. Основните текстове са записани с модифицирана версия на шрифта „англе“, който намира широко приложение в калиграфското оформление и краснопис в държавните учреждения от края на XIX в. [ЦДА, ф. 173К, оп. 6, а.е. 3116].

Текстът на заглавната страница е на български език: „Конституция на Българското княжество. Търново 1879 г. 16 Априлъ“. Използван е калиграфски шрифт, който успешно имитира „класицистична антиква“. Буквите са допълнително оформени и апликирани с малки стилизирани фигури. Прави впечатление, че ръкописният текст с отделните параграфи завършва със същата орнаментика, която в случая играе ролята на разделителна пауза и преамбюл между основния текст и положените подписи на народните представители. Този прием е характерен при графичното и художествено оформление на паметници на малката металопластика [ЦДА, ф. 173К, оп. 6, а.е. 3116].

В долната част на страницата, в празното поле авторът записва своето име: „Ръкописалъ Плевенский Депутатъ Георгий Яковлевичъ Кирковъ“. Той оставя запазена марка върху първия съхранен ръкопис на Търновската конституция. От л. 2 до л. 22 в долната част на страниците, в празното поле и извън основния текст се чете: „Преписувалъ по желанието на Народното събрание депутат Плевенскаго округа, председателъ на Софийскаго окръжно съдилище Георгий Яковлевичъ Кирковъ. В. Търново на хиляда осемстотин и седемдесет и девета“ [ЦДА, ф. 173К, оп. 6, а.е. 3116, л. 2–22]. Тази паметна бележка с летописен характер, потвърждава без съмнение автентичността на ръкописа от 1879 г. и дава ясна индикация за приноса на Георги Кирков за съхраняването на историческата памет за Учредителното събрание.

Според нас корицата на Търновската конституция е предварително отпечатана, защото разликата между използваните печатарски шрифтове в заглавната страница и ръкописните текстове на Георги Кирков е очевидна. Българският текст заедно с герба на Княжеството узаконява автентичността на документа. На втората страница съвсем логично следва и руското название на Конституцията.

Посланието на краснописеца и художника Кирков се потвърждава от протоколите на Учредителното Народно събрание. В Дневник XXVI от проведеното заседание на 14 април 1879 г. е записано: „Предложи са на г. Кирков да препише Конституцията“ [вж. **Народно събрание. Дневник XXVI...**, с. 326, pass]; Протоколите на Учредителното Българско Народно събрание въ Търново. 1879]. Изборът на плевенския депутат за тази отговорна мисия не е случаен. Неговата богата биография потвърждава задълбочените му познания в областта на калиграфското и графичното изкуство, както и трайният интерес и любов към руската словесност и култура.

Георги Яковлев Кирков се отличава като учен, ерудит и личност с енциклопедични познания. В съзнателния си професионален път, той се изявява като библиотекар, финансист, математик, картограф, приложник – график, просветен деец и благодетел. Роден е в Плевен през 1848 г. Начално образование получава в родния град при известните педагози Емануил Васкидович и Георги Владикин. Продължава обучението си в Американския колеж в Пловдив и Богословското училище в Одеса. Завършва като стипендиант Николаевската градска гимназия през 1872 г. с отличен успех и сребърен медал. Две години се обучава в Технологическия институт в Санкт Петербург, но получава висше образование в Новорусийския университет, специалност математика и физика. Две години е преподавател в гимназията в Симферопол. В началото на 1878 г. Кирков се завръща в освободеното Българско княжество. На 19 февруари 1878 г. е назначен за финансов съветник на първия губернатор на София – Пьотр Владимирович Алабин. С княжески указ от 1 януари 1879 г. е назначен за председател на Окръжния съд в София. В Учредителното Народно събрание е депутат „по право“. По-късно участва в избора на български княз в Първото Велико Народно събрание. От 15 януари 1879 г. е назначен за член на сформираната комисия за подготовка и превеждане на Органическият устав. Оригинаалното двуезично изписване на Търновската конституция е негово дело [Пчелински, Цв. 2014, с. 163–166; Василева, В. 1976, с. 78; Стоянов, И., Р. Симеонова. 2013, с. 47–76].

Високообразована за времето си личност, той се занимава с наука и графични изкуства. Георги Яковлев Кирков е сред пионерите, положили основите на модерните български административни и научни институции. От началото на 1880 г. е назначен за пръв директор на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Първите фондове той комплектува от даренията на богатите българи в чужбина, членовете на Българското книжовно дружество и на Одеското настоятелство. Сред тях се открояват имената на проф. Марин Дринов, Васил Друмев, Петко и Пенчо Славейкови, Евлоги Георгиев, Николай Палаузов и др. При набирането на книги Кирков получава лично съдействие от княз Дондуков – Корсаков

[Пчелински, Цв. 2014, с. 164; Коцева, В. 2013, с. 44].

Поредното стратегическо назначение е свързано с полагането на основите на печатното дело в Княжеството. Той оглавява Държавната печатница в София от 1880 до 1885 г. Специализира за една година графично и печатарско дело в Австрия и Германия. След завръщането си модернизира държавната печатница, като монтира три плоскочечатни машини, две-тигелни машини „американки“, ръчна преса, книгорезачка и стереотипен апарат. Назначава нови обучени кадри от чужбина [Василева, В. 1976, с. 79].

След абдикацията на княз Александър I напуска страната за 3 години. Това време Кирков отново използва за образование. Изучава модерни графични изкуства и тяхното приложение в практиката. Неговите познания в тази област

са високо оценени и той е канен два пъти на работа в чужбина: през 1890 г. като директор на Хидрогравското управление на област Марина в Генуа и през 1893 г. като технически директор на Института за графически изкуства в Дрезден. Георги Кирков отказва и двете предложения и избира отечеството.

От 1891 г. плевенският ерудит е първи началник на Военния картографически институт. Негова е заслугата за прокарането на качествена триангулация на България през 1918 г. [Пчелински, Цв. 2014, с. 163–166; Коцева, В. 2013, с. 45]. Научните му занимания също намират признание. От 1882 г. той е дописен член, а от 1884 г. и действителен член на Българското книжовно дружество [Коцева, В. 2013, с. 45; Сто години..., 1969, с. 321]. Георги Яковлев Кирков е първият биограф на Васил Левски. През 1882 г. излиза от печат неговата книга „Васил Левски (Дяконът)“ [Стоянов, И., Р. Симеонова. 2013, с. 11–46].

Кирков изработва художествения проект за български банкноти, първа емисия на БНБ от 1885 г., с номинал 20 и 50 лева. Те са отпечатани в руската Държавна печатница в Санкт Петербург. Отличават се с уникална орнаментика и отделка и висока защита от фалшифициране. През 1887 г. е пусната и 100 левова банкнота, също проектирана от Георги Кирков. Негови са графичните проекти за златните и сребърните банкноти с номинал 10, 20, 50 и 100 лв., отпечатани в 5 000 000 тираж.

Според някои изследователи Кирков е авторът на проекта за първите пощенски марки „сантимите“ – пуснати в употреба на 1 май 1879 г. [Пчелински, Цв. 2014, с. 163–166; Голяма енциклопедия..., 2012, с. 2315]. По тази тема съществуват известни спорове, дали той контролира изпълнението на поръчката или участва пряко в проектирането на изображението. Факт е, че проектът е реализиран от главния гравьор на руската Държавна печатница Михаел Кеплер [Грънчаров, Н. 2004, с. 11–14; Пчелински, Цв. 2014, с. 166].

Приживе неговата дейност е оценена у нас и в чужбина. През 1885 г. Кирков е отличен със сребърен медал за представени произведения по картография, фотография и фотолитография на Световното изложение в Антверпен (Белгия). През същата година получава държавен орден „За граждански заслуги“. В първото десетилетие след Освобождението Георги Яковлев Кирков се оказва единственият подготвен българин – специалист по модерни графични изкуства и печатарско дело. Умира през 1929 г. [Пчелински, Цв. 2014, с. 166].

През 1927 г. българският патриот и филантроп завещава сумата от 300 000 лв. на БАН за образуване на фонд за развитие на науката, който носи името „Георги и Елена Киркови“. До 1943 г. съгласно волята на дарителя лихвите от фонда се предават на неговата съпруга. Последните данни за попечителския фонд са от 1951 г., когато натрупаната сума е 361 099 лв. [Николова, В., Р. Стоянова. 2011, с. 168].

Художествено оформените шрифтове, калиграфията и ръкописите на Търновската конституция безспорно са дело на плевенския депутат Георги Кирков. Обложката на най-важния исторически документ след Освобождението,

създаден с българско участие, мисъл и енергия притежава заемки от стилистиката на възрожденските книги. Тя обаче има и друга основа. Архивирането на ценни документи в специални папки е стара традиция в руската администрация. Всички министерства в империята спазват тази практика, като имат специално функционираща технология за отделните параметри – кожа, цвят, хартия и др. Типичен пример за подобно отношение е съхранението на подписаната на 31 май 1902 г. от военните министри на Империята и Княжеството – ген. Куропаткин и ген. Паприков „Тайна руско-българска военна конвенция“. Предвидените три екземпляра на този много важен документ са подшити в специални кожени папки, не само за да им се осигури ефективно съхранение, но и като знак за изключителната важност на документа [Палангурски, М. 2005, с. 118–119, 139–140]. Руската традиция без съмнение е известна на Георги Кирков, като имаме предвид неговата професионална подготовка. Съвсем естествено е той да я използва за архивирането на Търновската конституция като основен документ на българската държавност.

Остава открит въпроса около художествения проект за герба на Княжество България, поставен на корицата. Маркираният фирмен знак и пояснителният текст към него отваря дискусия за авторството му или фирмата-изпълнител. Гербът на Княжество България според чл. 21 от Търновската конституция включва „златен коронован лъв“ на „тъмночервен щит“ и „княжеска корона“. Точно описание на хералдическите елементи не е посочено [ЦДА, ф. 173 К, оп. 6, а.е. 3116, л. 3]. Въпреки официалното решение на Народното събрание, за известно време княжеската администрация използва като държавен символ герб от „Стематография“ на Христофор Жефарович. Към него са прибавени като допълнение хермелинова мантия с княжеска корона над нея. Този герб задълго остава върху държавния печат и печатите на учрежденията. Въпросният художествен проект е поставен и на корицата на Търновската конституция [ЦДА, ф. 173 К, оп. 6, а.е. 3116].

Освен на обложката, още на първата ѝ страница е отпечатан същият герб, което означава, че е използвана стара заготовка и тя вероятно е предоставена от „Типографията“ на Каравелов и Жейнов в Търново. Около герба е отпечатан споменатият вече текст на заглавната страница: „Конституция на Българското княжество. Търново 1879 г. 16 Април“. Веднага прави впечатление, че той е единствено на български, докато на обложката е отпечатан и руски текст на заглавието. „Този пропуск“ е поправен веднага на втората страница, където най-отгоре е отбелязано „КОНСТИТУЦІЯ БОЛГАРСКАГО КНЯЖЕСТВА“. Важен в случая е не езикът, а използваният ръкописен шрифт, отпечатан също чрез печатарска преса. Буквите са идентични с тези на първата страница, само са с по-малка височина.

Следват предварително подготвени и разделени с линия на две равни части 19 листа (38 страници). Целта на тази плътно очертана линия е ясна – да се

даде възможност за паралелно изписване на текста на руски (вляво) и български (вдясно) език. На първия лист веднага след споменатото руско заглавие на основния закон следва разграничителен орнамент, който отделя заглавието от ръкописния текст. Същият художествен елемент е използван и на последния предварително подготвен лист, но този път за всяка от двете колони. Целта на стилизираната пауза е под нея да се положат подписите на ръководителите на събранието и така документът да се окаже легитимен и което е по-важно, да има своята логична цялост. Последните два листа също са разделени на две равни части, но не с отпечатана предварително линия, а с много по-тънка, направена допълнително с писалка. Използвано е същото мастило, с което са положени подписите на народните избраници. Прави впечатление, че те чинно спазват своето място в оригиналния списък на представителите, така както е създаден от руската окупационна власт и се подписват в предвидения от него ред [ЦДА, ф. 173 К, оп. 6, а.е. 3116].

Предварително подготвената конструкция и изобразителната рамка, в която трябва да се впише пълният обем от текстове е видна и от няколко допуснати грешки в общата визия на ръкописа. Двуетичието оказва своето влияние върху равномерното и симетрично разполагане на буквите. На много места на Георги Кирков му се налага да сбива текстовете ту на единия, ту на другия език, за да може всеки лист да следва огледално номерацията на членовете и отделните глави. Кирков е натоварен от Събранието не само да препише официално документа, но и да участва в редактирането му. Последното задължение е упоменато в заседанието от 9 април 1879 г. Заедно с тримата бъдещи министри – Христо Стоянов, д-р Константин Помянов и Йосиф Ковачев, той се заема с окончателното редактиране на основния закон.

При изписването на текстовете Георги Кирков допуска някои грешки. Те не са от литературно естество, а са свързани с пропуски на отделни думи. В руския вариант се забелязват три пропуснати такива – в чл. 6 е изпусната думата „титуль“, в чл. 24 „мужком“ и в чл. 155 „предани“. В българския текст пропуски са направени също три пъти – в чл. 47 е пропусната думата „имат“, в чл. 90 „имат“ и в чл. 104 „само“.

Съществена грешка е допусната при изписването на глава XV, чл. 105, където алинея 2 и 1 в българския текст са с разменени места. Притиснат от времето и невъзможността да излезе от предварително отпечатаната кола, Георги Кирков коригира текста като използва стрелки, които показват, че мястото на двете алинеи е разменено. Така официалният текст се оказва редактиран от самия преписвач.

През 1879 г. в „Типографията“ на Любен Каравелов и Нестор Жейнов в Търново са отпечатани материалите от Учредителното събрание. Всъщност,

трябва да се подчертае, че тя играе ролята на официална печатница на събранието и затова излизашите от нея материали са плод на администрацията на събранието. Те излизат в един том от 145 страници, с формат 20,5 см/27,5 см и под заглавие „Народно събрание“. Към същото книжно тяло, но със самостоятелна пагинация е прибавен и първият български законодателен документ. Търновската конституция се отпечатва и в отделно издание, в две колони – на руски и български език, в малък формат 12,5 см/18,5 см. [Ковачев, М. 1980, с. 208]. За прототип на последния текст е използван ръкописът, съставен от плевенския депутат Георги Яковлев Кирков. От този момент това се смята за най-достъпното и отговарящото на оригинала издание. То се използва при десетките публикации вече повече от 140 години.

Сравнението обаче показва един пропуск, който дълго време изкривяваше точните данни за подписалите конституцията. Сравнението на подписите в оригинала и в изданията показват нещо изненадващо. В първото печатно издание се отразяват 213 подписа, но от оригиналния документ се вижда, че това правят 212 души, като единият е този на Сергей Лукиянов, който е специален представител на княз Дондуков-Корсаков в работата на събранието. Без неговото име, подписите на българските представители в оригинала на конституцията са 211 от общо 230 души, имащи статут на „бащи на конституцията“. Отсъстващият от печатното издание подпис е на Варненския и Преславски митрополит Симеон, който, както и други консервативни лица, отказва да подпише окончателния текст на основния закон на страната.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници и периодичен печат / Archival sources and Periodicals

ЦДА – Централен държавен архив, фонд 173К, оп. 6, а.е. 3116, 22 л., (Конституция на Княжество България (1879). [Tsentralen darjaven arhiv, fond 173K, op. 6, a.e. 3116, 22 l., Konstitutsia na Kniajestvo Bulgaria.]

Публикации / Publications

Василева, В. 1976 – Вера Василева. Архивът на Георги Яковлев Кирков – извор за историята на техниката у нас. – В: Годишник на Националния политехнически музей – София, 6, 1976, 75–95. [Vera Vasileva. Arhivat na Georgi Yakovlev Kirkov – izvor za istoriyata na tehnikata u nas. – V: Godishnik na Natsionalniya politehnicheski muzei – Sofia, 6, 1976, 75–95.]

Вълканов, В. 2009 – Вълкан Вълканов. Търновската конституция в спор с времето. Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2009. [Valkan Valkanov. Tarnovskata konstitutsiya v spor s vremeto. Varna: VSU „Chernorizets Hrabar“, 2009.]

Голяма енциклопедия..., 2012 – Голяма енциклопедия България. Т. 6. София: Книгоиздателска къща „Труд“, 2012. [Golyama entsiklopediya Bulgaria. T. 6, Sofia: Knigoizdatelska kashta “Trud”, 2012.]

Грънчаров, Н. 2004 – Николай Грънчаров. Спорното и безспорното относно делото на Георги Яковлев Кирков. – Филателен преглед, LXVI, 6, 2004, 11–14. [Nikolaï Grancharov. Spornoto i bezspornoto odnosno deloto na Georgi Yakovlev Kirkov. – Filatelen pregled, LXVI, 6, 2004, 11–14.]

Йончев, В. 1964 – Васил Йончев. Шрифтът през вековете. София: Български художник, 1964. [Vasil Ionchev. Shriftat prez vekovete. Sofia: Balgarski hudojnik, 1964.]

Ковачев, М. 1980 – Марин Ковачев. „Типографията“ на Любен Каравелов и Нестор Жейнов при Народното събрание. – В: Търновските законодатели. София: Военно издателство, 1980, 205–209. [Marin Kovachev. “Tipografiyata” na Lyuben Karavelov i Nestor Zheinov pri Narodnoto sabranie. – V: Tarnovskite zakonodateli. Sofia: Voенno izdatelstvo, 1980, 205–209.]

Коцева, В. 2013 – Венета Коцева. Акад. Георги Яковлев Кирков и Георги Йорданов Кирков – Майстора – двама пионери на картографията в България. – Геодезия, картография, земеустройство, LII, 5–6, 2013, 44–46. [Veneta Kotseva. Akad. Georgi Yakovlev Kirkov i Georgi Iordanov Kirkov – Maistora – dvama pioneri na kartografiyata v Bulgaria. – Geodeziya, kartografiya, zemeustroistvo, LII, 5–6, 2013, 44–46.]

Манолова, М. 1980 – Мария Манолова. Създаване на Търновската конституция. София: Българска академия на науките, 1980. [Maria Manolova. Sazdavane na Tarnovskata konstitutsia. Sofia: Balgarska akademiya na naukite, 1980.]

Николова, В., Р, Стоянова. 2011 – Веска Николова, Росица Стоянова. Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България 1878–1951. Т. 1. София: Български дарителски форум, 2011. [Veska Nikolova, Rositsa Stoiyanova. Daritelstvoto. Daritelski fondove i fondatsii v Bulgaria 1878–1951. T. 1. Sofia: Balgarski daritelski forum, 2011.]

Палангурски, М. 2005 – Милко Палангурски. България в балканската политика на Русия (1899–1903). Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2005. [Milko Palangurski. Bulgaria v balkanskata politika na Rusiya (1899–1903). Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodii”, 2005.]

Палангурски, М. 2009 – Милко Палангурски. Размисли относно вътрешната хармония на Търновската конституция. – В: Българско Възраждане. Идеи, личности и събития. Т. 11. София, 2009, 46–49. [Milko Palangurski. Razmisli odnosno vatreshnata harmonia na Tarnovskata konstitutsiya. – V: Balgarsko Vazrazhdane. Idei, litchnosti i sabitiya. T. 11. Sofia, 2009, 46–49.]

Палангурски, М. 2014 – Милко Палангурски. Учредителите. София: Сиби, 2014. [Milko Palangurski. Uchreditelite. Sofia: Sibi, 2014.]

Палангурски, М. 2019 – Милко Палангурски. Баштите на Българската конституция. Велико Търново: Фабер, 2019. [Milko Palangurski. Bashtite na Balgarskata konstitutsiya. Veliko Tarnovo: Faber, 2019.]

Петков, Ст. П. 2006 – Петко Ст. Петков. Идеи за държавно устройство и управление в българското общество 1856–1879 г. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2006. [Petko St. Petkov. Idei za darzhavno ustroistvo i upravlenie v balgarskoto obshtestvo 1856–1879 g. Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodii”, 2006.]

Петков, Ст. П. 2009 – Петко Ст. Петков. Монархическият институт в българските идеи и проекти за държавно устройство (1856–1879 г.). – В: Българско Възраждане. Идеи, личности и събития. Т. 11. София, 2009, 84–112. [Petko St. Petkov. Monarhicheskiyat institut v balgarskite idei i proekti za darzhavno ustroistvo (1856–1879 g.). – V: Balgarsko Vazrazhdane. Idei, lichnosti i sabitiya. T. 11. Sofia, 2009, 84 –112.]

Протоколите на Учредителното Българско Народно Събрание във Търново. Пловдив: Издателство на книжарница „Хр. Г. Данов“, 1879. [Protokolite na Uchreditelnoto Balgarsko Narodno Sabranie v Tarnovo. Plovdiv: Izdatelstvo na knizharnitsa “Khr. G. Danov”, 1879.]

Пчелински Цв. 2014 – Цвети Пчелински. Биографични бележки за Георги Яковлев Кирков. Извори за историята на пощите и телекомуникациите по българските земи. – В: Хронологичен сборник. София, 2014, 163–170. [Tsveti Pchelinski. Biografichni belejki za Georgi Yakovlev Kirkov. Izvori za istoriyata na poshtite i telekomunikatsiite po balgarskite zemi. – V: Hronologichen sbornik. Sofia, 2014, 163–170.]

Райчевски, С. 2009 – Стоян Райчевски. Търновската конституция 1879. София: Български бестселър, 2009. [Stoyan Raichevski. Tarnovskata konstitutsia 1879. Sofia: Balgarski bestselar, 2009.]

Спомени за Учредителното събрание..., 1979 – Спомени за Учредителното събрание от 1879 г. Състав. Елена Стателова, Зина Маркова. София: Издателство на Отечествения фронт, 1979. [Elena Statelova, Zina Markova (sastav.). Spomeni za Uchreditelnoto sabranie ot 1879 g. Sofia: Izdatelstvo na Otechestveniya front, 1979.]

Стателова, Е. З, Маркова. 1980 – Социологическо проучване на състава на Учредителното събрание. – В: Търновските законодатели. София: Военно издателство, 1980, 22–33. [Elena Statelova, Zina Markova. Sotsiologicheskoprouchvane na sastava na Uchreditelnoto sabranie. – V: Tarnovskite zakonodateli. Sofia: Voenno izdatelstvo, 1980, 22–33.]

Сто години..., 1969 – Сто години Българска академия на науките 1869–1969. (Под редакцията на: П. Зарев, И. Пашев, Б. Куртев, Е. Матеев, Е. Савова). София: Българска академия на науките, 1969. [Sto godini Balgarska akademiya na naukite 1869–1969. (Pod redaktsiyata na: P. Zarev, I. Pashev, B. Kyrtev, E. Mateev, E. Savova). Sofia: Balgarska akademiya na naukite, 1969.]

Стоянов, И. 1980 – Иван Стоянов. Народен съвет или сенат? – В: Търновските законодатели. София: Военно издателство, 1980, 78–87. [Stoyanov, I. 1980 – Ivan Stoyanov. Naroden savet ili senat? – V: Tarnovskite zakonodateli. Sofia: Voenno izdatelstvo, 1980, 78–87.]

Стоянов, И. Р., Симеонова. 2013 – Иван Стоянов, Ружа Симеонова. Първият биограф на Апостола. Велико Търново: Астарт, 2013. [Stoyanov, I.P, Simeonova. 2013 – Ivan Stoyanov, Ruzha Simeonova. Parviyat biograf na Apostola. Veliko Tarnobvo: Astarta, 2013].

Интернет базирани източници

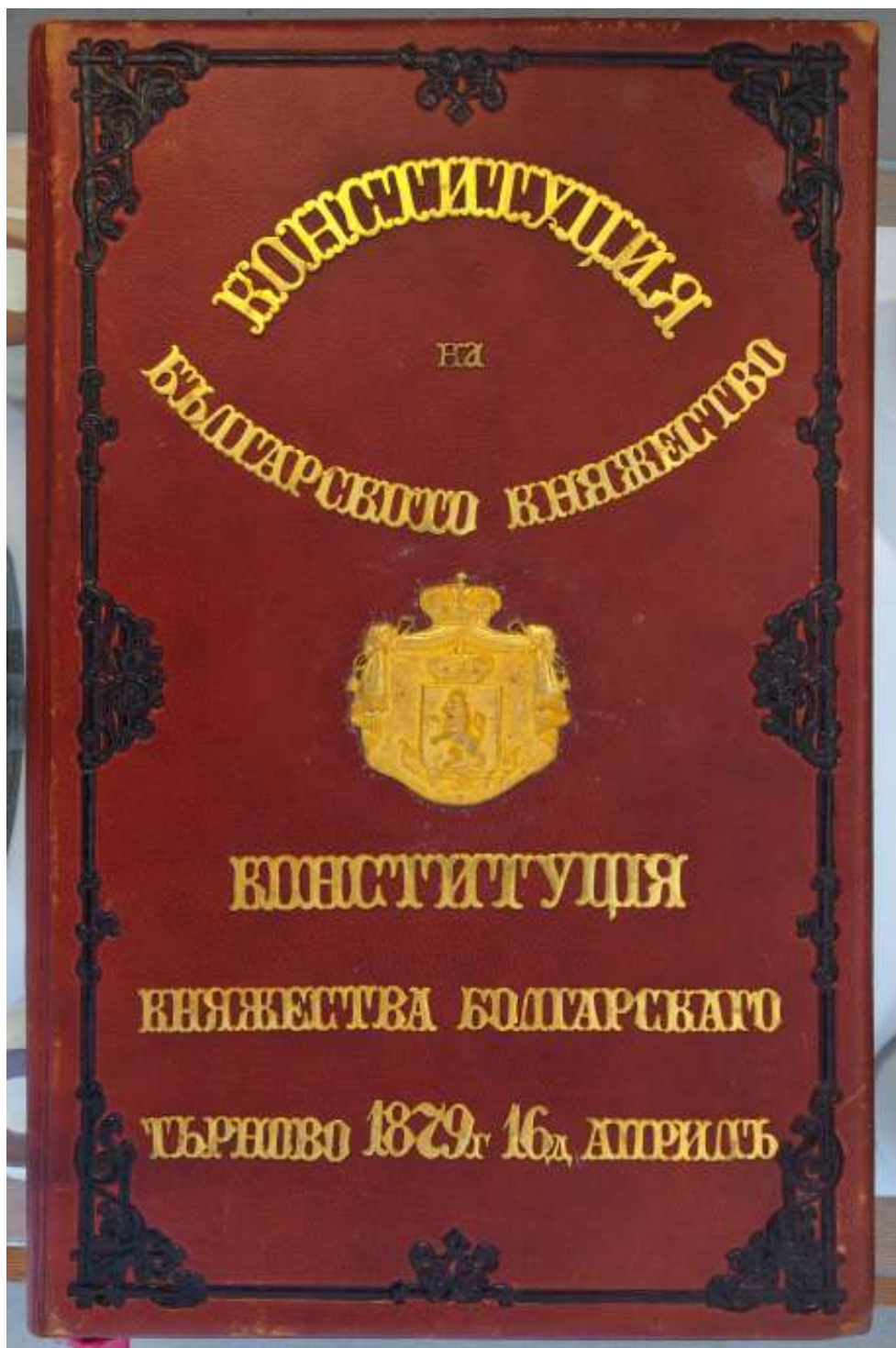
Народно събрание. Дневник XXVI. Заседание от 14 априлия 1879 г. – http://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/viewer/bul/8efac803-fa00-42e9-b5eb-ca5d3488d378?tk=jvrIA_oAQum168pdNlJTeAAAAABdnIzo.kb7CRsAEaF6i6miYalwVtw. (достъпен: 8 октом-

ври 2019) [Narodno sabranie. Dnevnik XXVI. Zasedanie ot 14 aprilia 1879 g. http://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/viewer/bul/8efac803-fa00-42e9-b5eb-ca5d3488d378?tk=jvrIA_oAQum168pdNIjTeAAAAABdnIZo.kb7CRsAEaF6i6miYalwVtw. (dostapen: 8 oktombri 2019)]

Съкращения / Abbreviations

ВСУ – Варненски свободен университет

УИ – Университетско издателство

КОНОСТУПТУИЦИ

ИЛИ

БЪЛГАРСКОТО КНЯЖЕСТВО.

Търново 1879 г. 16 Априль.

Иванъ Кочевъ издателъ. Битоля.

Глава III.

О исправлении вольности Волы.

22. Волы дивныя именованы...
23. Волы дивныя именованы...
24. Волы дивныя именованы...

Глава IV.

О исправлении вольности Волы и о исправлении вольности Волы.

25. Волы дивныя именованы...
26. Волы дивныя именованы...
27. Волы дивныя именованы...

Глава V.

О исправлении вольности Волы.

28. Волы дивныя именованы...
29. Волы дивныя именованы...
30. Волы дивныя именованы...

Глава VI.

О исправлении вольности Волы.

31. Волы дивныя именованы...
32. Волы дивныя именованы...
33. Волы дивныя именованы...

Глава VII.

О исправлении вольности Волы.

34. Волы дивныя именованы...
35. Волы дивныя именованы...
36. Волы дивныя именованы...

Глава VIII.

О исправлении вольности Волы.

37. Волы дивныя именованы...
38. Волы дивныя именованы...
39. Волы дивныя именованы...

Глава IX.

О исправлении вольности Волы.

40. Волы дивныя именованы...
41. Волы дивныя именованы...
42. Волы дивныя именованы...

Глава X.

О исправлении вольности Волы.

43. Волы дивныя именованы...
44. Волы дивныя именованы...
45. Волы дивныя именованы...

Книга II.

О сирот.

27. Сироты и сироты...
28. Если сироты...

29. Если сироты...
30. Если сироты...

31. Если сироты...
32. Если сироты...

33. Если сироты...
34. Если сироты...

35. Если сироты...
36. Если сироты...

Книга II.

О сирот.

37. Если сироты...
38. Если сироты...

39. Если сироты...
40. Если сироты...

41. Если сироты...
42. Если сироты...

43. Если сироты...
44. Если сироты...

45. Если сироты...
46. Если сироты...

47. Если сироты...
48. Если сироты...

49. Если сироты...
50. Если сироты...

51. Если сироты...
52. Если сироты...

53. Если сироты...
54. Если сироты...

55. Если сироты...
56. Если сироты...

57. Если сироты...
58. Если сироты...

59. Если сироты...
60. Если сироты...

61. Если сироты...
62. Если сироты...

63. Если сироты...
64. Если сироты...

65. Если сироты...
66. Если сироты...

Книга X.

О сирот.

67. Если сироты...
68. Если сироты...

69. Если сироты...
70. Если сироты...

71. Если сироты...
72. Если сироты...

Книга X.

О сирот.

73. Если сироты...
74. Если сироты...

75. Если сироты...
76. Если сироты...

77. Если сироты...
78. Если сироты...

Отдѣлъ III.

О правѣ собственности

67. Прямая собственность принадлежит...
68. Принадлежность собственности...

Отдѣлъ IV.

О налогахъ и судурядѣи плавъ ссортахъ.

69. Народный податный...
70. Народный податный...

Отдѣлъ V.

О военной службѣ.

71. Военная служба...

Отдѣлъ III.

За право на собственность.

67. Прямая собственность принадлежит...
68. Принадлежность собственности...

Отдѣлъ IV.

За дачидача и державидача берии.

69. Народный податный...
70. Народный податный...

Отдѣлъ V.

За военная служба.

71. Военная служба...

72. Вѣдѣние принадлежностей...

Отдѣлъ VI.

О неприкосновенности жилищъ и коррипденци.

73. Жилища неприкосновенны...

74. Аресты и ссылки вѣдѣны...

75. Жилища неприкосновенны...

76. Вѣдѣние принадлежностей...

73. Жилища неприкосновенны...

Отдѣлъ VII.

За права неприкосновенности жилищъ и коррипденци.

73. Жилища неприкосновенны...

74. Аресты и ссылки вѣдѣны...

75. Жилища неприкосновенны...

76. Вѣдѣние принадлежностей...

все в томъ перемешанномъ
на употребленіи пераго за-
мисла Жеральма Фрэнсиса.

77. Честныя переписки
и честины мисловаряцкія
честины семилетноу тмачу
и политическа мисловаряцкія
честины.

Отвѣтъ на въпросъ
стаска мисла за мисловаряцкія
честины мисла и честины, нѣтъ
опредѣлена оубыма честины.

Отдѣлъ VII.

О народномъ оубрннн.

78. Мисловаряцкія честины
честины и честины для
честины мисловаряцкія честины
честины.

Отдѣлъ VIII.

О сводѣ честины.

79. Честины сводны. Честины
честины и честины и честины
честины честины на честины
честины честины честины и
честины честины честины.

Самъ сводъ честины
и честины въ честины,
честины честины честины
и честины честины честины
честины честины честины.

74. Честины на честины и на
честины честины честины
честины честины честины на
честины честины.

77. Честины честины честины
честины честины честины
честины честины честины
честины честины честины.

Отвѣтъ на въпросъ
честины честины честины
честины честины честины
честины честины честины.

Отдѣлъ VII.

За народномъ честины.

78. Честины честины честины
честины честины честины
честины честины честины на
честины честины честины.

Отдѣлъ VIII.

За сводомъ на честины.

79. Честины сводны; честины
честины честины честины на
честины честины честины честины
честины честины честины честины.

Честины честины честины
честины честины честины
честины честины честины
честины честины честины.

80. Честины честины честины
честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины.

81. Честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины.

Отдѣлъ IX.

О сводѣ честины и о
честины честины.

82. Честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины.

Честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины.

83.

Честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины.

80. Честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины.

81. Честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины.

Отдѣлъ X.

За сводомъ на честины
и за честины честины.

82. Честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины.

Честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины.

83. Честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины
честины честины честины честины.

наше по испытанию в
справе.

96. Чины Народно-го
справки по имени Дней до
отправления и во все время
предоставлены заведений и
любого своего спростован
и судили. За исключенный
выплате, когда они обво-
ловонсе въ спростован
не привели, за одну
подлежащую выплате.
Всего выдано оа и
рестов выданы на
на въ время Наро-
спростоване любом
всех параме выдано въ
привремене.

97. Лицом задарман
выдана, въ Дни, за
наме Дней до отправления
и во все время спростован
на задарман въ время,
ни въ какомъ случае не
выдана.

98. Народом выданы
выданы или выданы
наме въ время спростован
наме выданы выданы
выданы.

и предоставлены, всем и
предоставлены или предоставлены
на закон, выданы въ
наме до выданы
на суде, или по предоставлен
на въ время.

96. Чинами на Народно-го
справки по имени Дней до от-
правления и впродолжение
справки, выданы выданы
выданы, на выданы до
выданы выданы и одну
около в выданы, выданы
они се предоставлены, за пра-
вильные, на выданы и по-
казано по предоставлен
законо на выданы на
выданы. Въ эти выданы
выданы выданы выданы на
законо до се же на Наро-
ного въ время, какъ въ про-
доставлено на выданы на
до наме выданы на выданы.

97. Предоставлены выданы на
наме до выданы выданы на
отправлено и впродолжение
на выданы выданы выданы
выданы на выданы.

98. Выданы, по выданы выданы
выданы выданы на выданы
на выданы, предоставлены
по предоставлен выданы.

Отдѣлъ III.

О публичности заводовъ Народнаго Справка.

99. Заводы Народно-го
справки предоставлены при от-
правлении выданы.

100. Предоставлены, Министру,
Канцелярскому, а также и выданы
въ время, во время и выданы
справки, выданы выданы
выданы и выданы въ время
наме выданы выданы.

Министру предоставлены въ про-
доставлено при предоставлен
выданы и предоставлены выданы
выданы выданы выданы
выданы.

101. Отправлены въ выданы
100 выданы выданы выданы
справки предоставлены при отправления
выданы.

102. Выданы въ выданы
въ предоставлены выданы выданы,
на выданы, въ выданы
выданы.

Выданы выданы выданы
выданы выданы на выданы
выданы на выданы выданы
выданы, на выданы выданы,
ни по выданы выданы, право
на выданы выданы выданы
выданы на выданы.

103. Выданы выданы выданы
выданы выданы выданы,
выданы выданы выданы,
на выданы выданы выданы.

ДѢЛЪ III.

За публичности на заводы на Народно-го Справка.

99. Заводы на Народно-го
справки предоставлены въ время
отправления.

100. Предоставлены, Министру,
Канцелярскому, а также и выданы
на въ время, на выданы до
наме выданы, выданы до
наме выданы выданы.

Министру предоставлены въ про-
доставлено въ время предоставлен
и се предоставлены при предоставлен
выданы выданы на выданы.

101. Выданы въ выданы 100 и
предоставлены на выданы выданы,
выданы выданы выданы от-
правлены.

102. Выданы на выданы въ время
на выданы на выданы выданы,
на выданы, выданы въ выданы
наме.

Выданы выданы и выданы
выданы выданы на выданы
на выданы на выданы выданы,
на выданы на выданы выданы,
на выданы выданы, на выданы до
выданы, выданы на выданы
на выданы выданы выданы.

103. Выданы на выданы выданы
на выданы, выданы въ выданы
на на выданы выданы.

